

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

Одлуком Наставно-научног већа Филозофског факултета у Београду, која је донета на XVI редовној седници, одржаној дана 22.02.2018, изабрани смо у комисију за оцену и одбрану докторске дисертације докторанда Јелене Булатовић, под насловом АРХЕОЗООЛОШКИ АСПЕКТИ ДРУШТВЕНИХ И КУЛТУРНИХ ПРОМЕНА НА ЦЕНТРАЛНОМ БАЛКАНУ У ПЕТОМ МИЛЕНИЈУМУ ПРЕ НОВЕ ЕРЕ. Након што смо прочитали и анализирали текст дисертације подносимо следећи реферат:

Реферат о докторској дисертацији докторанда мастера археологије Јелене Булатовић

Основни подаци о кандидату и дисертацији

Јелена Булатовић је рођена 1983. године у Краљеву. Основне студије археологије завршила је 2009. године, одбранивши дипломски рад *Револуција секундарних производа* (ментор: проф. др Душан Михаиловић). Мастер студије археологије завршила је 2010. године, одбранивши мастер рад *Остаци животиња из затворених енеолитских*

целина на налазишту Бубањ код Ниша (ментор: проф. др Весна Димитријевић). Исте године, уписала је докторске студије археологије на Филозофском факултету у Београду, под менторством проф. др Весне Димитријевић.

Од 2010. године запослена је у Лабораторији за биоархеологију на Филозофском факултету. Током 2010. године била је ангажована као истраживач на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије *Транзициони процеси у неолиту југоисточне Европе* (руководилац: проф. др Ненад Тасић). Од 2011. до 2012. била је запослена као истраживач-приправник на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, *Биоархеологија древне Европе: људи, животиње и биљке у праисторији Србије* (руководилац: проф. др Софија Стефановић), а од 2013. године запослена је као истраживач-сарадник на истом пројекту.

Ужа област интересовања Јелене Булатовић је археозоологија. Бави се проучавањем односа људи и животиња у млађој праисторији (од неолита до млађег гвозденог доба) на подручју централног Балкана. Њен рад усмерен је ка уочавању економских стратегија заједница у прошлости, и како се оне мењају током времена на локалном и регионалном нивоу. Учествовала је у теренским истраживањима преко десет археолошких налазишта у земљи и иностранству. Анализира је фауналне узорке са преко 20 археолошких налазишта из различитих периода, са подручја Србије, Босне и Херцеговине, и Црне Горе. Објавила је укупно 14 научних радова у међународним и домаћим стручним часописима, и учествовала на шест међународних и девет домаћих научних скупова. Члан је Међународног удружења за археозоологију (International Council for archaeozoology - ICAZ) и Српског археолошког друштва (САД).

Активно влада енглеским језиком и служи се шпанским, грчким и француским језиком.

Предмет и циљ дисертације:

Докторска дисертација АРХЕОЗООЛОШКИ АСПЕКТИ ДРУШТВЕНИХ И КУЛТУРНИХ ПРОМЕНА НА ЦЕНТРАЛНОМ БАЛКАНУ У ПЕТОМ МИЛЕНИЈУМУ ПРЕ НОВЕ ЕРЕ посвећена је истраживању стратегија експлоатације животиња у петом миленијуму пре нове ере на централном Балкану, и утицају, које су промене у овим стратегијама, имале на друштвене и културне промене. У раду је извршена компаративна анализа фауналних остатака са налазишта Винча – Бело Брдо, Плочник и Бубањ, три највећа, и најбоље истражена насеља из петог миленијума пре нове ере у Србији, односно на централном Балкану.

Ова дисертација представља прву из наше археозоологије везану за проблематику из периода неолита и енеолита.

Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању:

Полазна хипотеза дисертације је да, између каснонеолитских и раноенеолитских заједница на централном Балкану, постоје разлике у заступљености, значају и улогама економских значајних домаћих животиња (говече, овца, коза и свиња).

У дисертацији је такође испитана хипотеза да су разлике постојале и у стратегији експлоатације секундарних производа, као што су млеко или вуна, односно у интензитету коришћења мишићне снаге животиња.

На претпоставку коришћења мишићне снаге говечета надовезује се трећа хипотеза, која се односи на здравствени статус ове животиње. Наиме, претпоставља се, да енеолитске заједнице у другој половини петог миленијума, у већој мери користе говече за вучу плуга, што доводи до погоршања здравственог статуса, односно повећања учесталости патолошких промена на костима екстремитета.

У дисертацији се такође тестира хипотеза да су енеолитске заједнице у другој половини петог миленијума више усмерене на узгајање домаћих животиња и коришћење њихових производа, односно да удео лова у економији опада, у односу на каснонеолитске заједнице из прве половине петог миленијума.

Кратак опис садржаја дисертације:

Дисертација има 430 страна, велики број слика, табела и графикана. Садржи 7 поглавља, три додатка и опсежну библиографију. .

У првом поглављу (*Увод*), образложени су мотиви за бављење темом, предмет и циљеви проучавања, као и регионални и хронолошки оквир на који се односи тема дисертације. У овом поглављу су такође описане културне и економске прилике на централном Балкану у петом миленијуму пре нове ере, обрасци насељавања и организација насеља, показатељи економских стратегија на основу података из претходних истраживања, као и теоријски модели друштвених и културних промена.

Друго поглавље (*Епонимна археолошка налазишта из петог миленијума пре нове ере на централном Балкану*) односи се на археолошка налазишта са којих потиче материјал анализиран у дисертацији. То су три налазишта на којима су, на великој површини, вршена дугогодишња систематска ископавања: Винча – Бело Брдо, Плочник и Бубањ. За свако налазиште дати су историјат истраживања и резултати претходних археозоолошких истраживања

У трећем поглављу (*Методологија истраживања*) описан је испитивани археозоолошки узорак и метод сакупљања. Образложен је протокол обраде, методе индентификације, квантификације и тафономске анализе археозоолошког материјала. Посебно су описане методе утврђивања индивидуалне старости и пола животиња, на основу којих је вршена израда старосних и полних профила, који су послужили за компарацију стратегија експлоатације. Наведени су параметри за утврђивање патолошких промена, морфометријске методе и статистички тестови спровођени за проверу релевантности добијених резултата.

Поглавља четири, пет и шест посвећена су резултатима анализе археозоолошког материјала са три налазишта која су послужила као студије случаја. У сваком од ових поглавља приказане су тафономске карактеристике остатака фауне и састав фауне, а посебно за сваку од главних домаћих животиња (говече, овца, коза и свиња) метричке карактеристике, заступљеност различитих делова скелета, обрасци касапљења, старосна и полна структура, и патолошке промене.

У седмом поглављу (*Дискусија*) извршено је поређење тафономских карактеристика остатака фауне са налазишта Винча – Бело Брдо, Плочник и Бубањ, и поређење стратегија експлоатација домаћих животиња.

У завршном поглављу (*Закључак*) ауторка дисертације доноси закључке о свакој од тестираних хипотеза и дефинише промене у стратегијама експлоатација животиња у петом миленијуму пре нове ере на централном Балкану, односно степен и значај разлика у овом домену између каснонеолитских и раноенеолитских заједница.

Велики број прилога који илуструју резултате анализе фауналних остатака приложен је у додацима (*Додатак 1 – Археозоолошки подаци, Додатак 2 – Метрички подаци, Додатак 3 – Резултати статистичких тестова*). У *Додатку 1* дат је табеларни приказ индекса комплетности крупних и средње крупних сисара, заступљености различитих таксона у различитим контекстима на три налазишта, заступљеност различитих скелетних елемената и анатомских регија главних домаћих животиња, заступљеност трагова касапљења, подаци о индивидуалној старости, полу и патолошким променама. Табеларни приказ у неких случајевима прати и графички приказ. *Додатак 2* садржи табеле са метричким подацима и графиконе који илуструју дистрибуцију мерених вредности за одређене елементе зубника и скелета. *Додатак 3* садржи табеларне приказе података чија је статистичка релевантност испитивана, као и резултате статистичких тестова.

Остварени резултати и научни допринос дисертације:

Докторат Јелене Булатовић представља оригиналан научни допринос у области археозоологије. То је прва дисертација која је посвећена археозоолошкој теми из периода неолита и енеолита у нас. Да би се дошло до одговора на постављена истраживачка питања у дисертацији је коришћен сложени скуп метода, а постигнути резултати истраживања значајно доприносе познавању важног периода у праисторији.

Студија Јелене Булатовић показала је да су током петог

миленијума пре нове ере на централном Балкану практикована два типа стратегија у сточарству, један који се највећим делом заснивао на узгајању говечета, док су друге врсте домаћих животиња имале споредну улогу, и други тип, који се заснивао на гајењу овикаприна на првом месту, али у значајној мери и говечета и домаће свиње. Први тип је установљен само на великим касновинчанским насељима из прве половине, а други тип у раноенеолитским насељима друге половине петог миленијума. Истовремено, разлике у стратегијама експлоатација секундарних производа мање су изражене. Погоршање здравственог статуса домаћег говечета услед интензивнијег коришћења за вучу плуга, није потврђено. Значај лова опада у другој у односу на прву половину петог миленијума, мада су разлике између насеља у овом погледу велике, и вероватно су последица разлика у погодностима за лов које пружају локални услови животне средине. На основу археозоолошких показатеља посматраних у целини, ауторка дисертације је закључила да су се током петог миленијума економске стратегије значајно промениле, као и да су значајно утицале на обрасце насељавања и друштвену организацију.

Закључак:

Комисија закључује да је дисертација под насловом АРХЕОЗООЛОШКИ АСПЕКТИ ДРУШТВЕНИХ И КУЛТУРНИХ ПРОМЕНА НА ЦЕНТРАЛНОМ БАЛКАНУ У ПЕТОМ МИЛЕНИЈУМУ ПРЕ НОВЕ ЕРЕ докторанда Јелене Булатовић урађена према одобреној пријави, и да је у питању оригинално и самостално научно дело.

Кандидат је потврдио своју квалификованост за научни рад, а својом дисертацијом понудио оригинално дело које ће дати вредан допринос научној мисли из области археозоологије, као и примене биоархеолошких метода процавања у реконструкцији човекове прошлости.

У складу са анализом понуђеном у овом извештају, дајемо позитивну оцену и сматрамо да су се стекли сви услови да кандидат

приступи усменој одбрани своје докторске дисертације. Стога, Комисија предлаже Наставно-научном већу да докторанду Јелени Булатовић одобри јавну одбрану докторске дисертације под насловом АРХЕОЗООЛОШКИ АСПЕКТИ ДРУШТВЕНИХ И КУЛТУРНИХ ПРОМЕНА НА ЦЕНТРАЛНОМ БАЛКАНУ У ПЕТОМ МИЛЕНИЈУМУ ПРЕ НОВЕ ЕРЕ.

У Београду, 26. фебруара 2018.

Чланови комисије:

др Ненад Тасић, редовни професор
Универзитет у Београду, Филозофски факултет

др Марко Порчић, ванредни професор
Универзитет у Београду, Филозофски факултет

др Марија Љуштина, доцент
Универзитет у Београду, Филозофски факултет

др Весна Димитријевић, редовни професор (ментор)
Универзитет у Београду, Филозофски факултет